

**BRICS-T ÜLKELERİNDE KÜRESELLEŞME VE BEŞERİ SERMAYE İLİŞKİSİNE
YÖNELİK AMPİRİK BULGULAR****Dr. Öğr. Üyesi Müge MANGA** * **Öğr. Gör. Dr. Orhan CENGİZ** * **ÖZET**

Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin yarattığı fırsat ve riskler farklı boyutlarla değerlendirilebilecek geniş bir kapsama sahiptir. Son otuz yıllık dönemde neoliberal küreselleşmenin getirdiği serbestleşme eğilimleri dikkate alındığında ticaretin, sermayenin ve emeğin mobilizasyonu beşeri kalkınmayı da yakından etkilemektedir. Günümüzün değişen dünyasında bireylerin eğitim, sağlık ve kültür gibi beşeri sermaye unsurlarının iyileştirilmesine yönelik talepleri artarken çok uluslu şirketlerin de nitelikli işgücü ihtiyacı yükseliş göstermektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmada, küreselleşme ile beşeri sermaye arasındaki ilişki, küresel ekonomide önemli atılım yapan BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkeleri için incelenmiştir. 1992-2017 dönemi periyoduna ait verilerle yapılan Kónya (2006) nedensellik testi sonuçlarına göre küreselleşme ile beşeri sermaye arasında Güney Afrika'da iki yönlü, Rusya ve Çin'de küreselleşmeden beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Beşeri sermaye, Kónya (2006) nedensellik testi, BRICS-T ülkeleri.

JEL Kodları: F62, F66, J24

**THE EMPIRICAL FINDINGS FOR THE RELATIONSHIP BETWEEN GLOBALIZATION
AND HUMAN CAPITAL IN BRICS-T COUNTRIES****ABSTRACT**

In developing countries, opportunities and risks have created by globalization have a broad scope that can be evaluated in different dimensions. When considering in the context of liberalization trends that brought by neoliberal globalization over the past three decades, the mobility of trade, capital and labor have also been closely affect the human development. In today's changing world, while individuals' demand for the development of human capital factors such as education, health and culture

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Erzincan/Türkiye, e-mail: mboga@erzincan.edu.tr

* Çukurova Üniversitesi, Pozantı Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Adana/Türkiye, e-mail: ocengiz@cu.edu.tr

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 2 Mayıs / May 2020

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 18 Haziran / June 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 20 Haziran / June 2020

increase, skilled labor demand of multinational companies also rises. This relationship between human capital and globalization has examined for the BRICS-T countries (Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey) that realize important breakthrough in the global economy. According to the Kónya (2006)'s causality test results using the data covering for the period between 1992 and 2017, it was obtained that there is a feedback causality relationship between globalization and human capital in South Africa and there exists a one way causality running from globalization to human capital in Russia and China.

Key Words: *Globalization, Human capital, Kónya (2006)'s causality test, BRICS-T countries.*

JEL Codes: *F62, F66, J24.*

1. GİRİŞ

Ekonomik büyümenin en önemli belirleyici faktörlerinden birisi olan işgücünün, beşeri sermaye yoluyla verimliliği artırıp ve rekabet avantajına katkıda bulunarak üretimi pozitif etkilediğini ortaya koyan çok geniş bir literatür mevcuttur (Lucas, 1988; Mankiw, Romer ve Weil, 1992). Klasik büyüme teorilerinde işgücü verimliliği, işgücü ile fiziki sermaye arasındaki ilişki ve teknik ilerleme gibi değişkenlere bağlı olarak dışsal bir faktör olarak kabul edilmekte ve eğitimin potansiyel büyüme üzerindeki etkisi dikkate alınmamaktadır. Buna karşılık 1980'li yılların başlarında geliştirilen yeni büyüme teorileri, uzun vadede eğitim ve yenilik gibi beşeri sermaye unsurlarının büyümedeki rolünü vurgulayan yaklaşımları öne çıkarmıştır (Pelinescu, 2015: 184).

Günümüzde ise beşeri sermayeyi küreselleşmeyle ilişkilendiren çalışmalar dikkat çekmeye başlamıştır. Mal ve hizmetlerin sınır ötesi ticaretinin, uluslararası sermaye hareketliliğinin, teknolojinin ve işgücünün muazzam ölçüde küresel dolaşımı şeklinde ifade edilen küreselleşme, ülkelerin ekonomi politikaları üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Küreselleşmeyi inceleyen ilk çalışmalar genellikle serbest ticaret, doğrudan yabancı yatırım (DYY) başta olmak üzere küreselleşmenin ekonomik boyutlarını öne çıkaran ve bunların gelir eşitsizliği, ekonomik büyüme, yoksulluk, vergi ve kamu harcamaları gibi değişkenler üzerindeki etkilerini ölçen alanlara yönelik iken, son zamanlarda küreselleşme kavramı, küresel entegrasyonun sosyal ve politik boyutlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle araştırma sahası küreselleşmenin; yaşam beklentisi, cinsiyet eşitliği ve insan hakları gibi sosyoekonomik faktörlerle ilişkisine yönelmiştir (Fors, 2017: 295). Bu faktörler arasında beşeri sermaye ile küreselleşme ilişkisi ayrı bir önem kazanmıştır. Gerek işgücü piyasası gerekse de eğitim boyutuyla ilişkili olan alanlarda yarattığı dışsallıklar nedeniyle gelişmekte olan ülke (GOÜ)'lerde küreselleşme daha çarpıcı sonuçlara yol açmaktadır.

Ekonomik küreselleşme bağlamında ele alındığında piyasaların genişlemesi, üretken reklam ve pazarlama hizmetlerinde bilginin artış göstermesi küreselleşmeyi betimleyen faktörler olarak öne çıkarken, teknolojideki ilerlemeler emeğin küresel açıdan dolaşımını kolaylaştıran dinamikleri de yaratmıştır. Ülkelerin giderek birbirine artan bir şekilde entegre olmaları, çok uluslu şirket (ÇUŞ)'lerin

faaliyetlerini gerek küresel gerekse de ulusal kapsamda beşeri sermayeye daha fazla ihtiyaç duyar hâle getirmektedir (Solarin ve Eric, 2015: 786).

Bu çalışmada, çeşitli bileşenlerden oluşan beşeri sermayenin farklı kanallardan küreselleşmeyle ilişkisinin ortaya konulması ve son dönemlerde küresel ekonomiyle entegre olmada ciddi ivme kazanan BRICS-T ülkelerinde (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) küreselleşmeyle beşeri sermaye arasındaki ilişkinin ele alınması amaçlanmıştır. 1992-2017 dönemi verileri kullanılarak yapılan analizde ülke özelinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Giriş bölümünü takiben çalışmada izlenen kronoloji ise şu şekildedir: Çalışmanın 2 nolu başlığında küreselleşmenin beşeri sermayeyi etkileme araçları ortaya konulmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümde bu alanda yapılmış ampirik literatür incelenecek olup, dördüncü bölümde ise çalışmada kullanılan veriler, metodoloji ve ekonometrik analize yer verilmektedir. Beşinci bölümde ise ampirik bulgular verildikten sonra son bölümde elde edilen sonuçlar değerlendirilip politika önerileri sunulmaktadır.

2. KÜRESELLEŞMENİN BEŞERİ SERMAYEYİ ETKİLEME ARAÇLARI

Küreselleşmenin GOÜ'lere sunduğu fırsatların başında DYY girişleri gelmektedir. Sermaye, teknoloji, teknik ve yönetsel beceriler biçiminde DYY'ler yeni bir form kazanmış ve GOÜ'lerde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu açıdan DYY'ler sadece ev sahibi ülkelere yeni teknoloji ve bilgi sağlamakla kalmamakta aynı zamanda nitelikli işgücü talebini artırarak yükseköğretime katılmayı teşvik ederek beşeri sermaye birikimine de katkı sağlamaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri göz önüne alındığında eğitim, beşeri kalkınma ve ekonomik kalkınma için kilit unsur olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu durum, iktisat teorisinde de üzerinde önemle durulan “eğitim, öğretim ve deneyim yoluyla edinilen ve mal, hizmet ve daha fazla bilgi üretiminde katkı sağlayan bireylerde bulunan bilgi ve beceriler” biçiminde tanımlanan ve genel olarak okullaşma oranı ile ölçülen beşeri sermaye ile DYY arasındaki ilişkinin boyutunu incelemeye yönelmektedir (Mughal ve Vechiu, 2009: 1).

Küreselleşmenin beşeri sermaye üzerinden işgücü piyasası dolayısıyla gelir dağılımı üzerindeki etkisi iki farklı görüş ekseninde şekillenmektedir. Standart Heckscher-Ohlin (H-O) teorisi çerçevesinde geliştirilen Stolper Samuelson teoremine göre küreselleşme, eşitsizliği azaltarak en az eğitilmiş işgücünün yeteneklerini geliştirme fırsatları sunmakta, böylelikle az gelişmiş ve GOÜ'lere avantaj sağlamaktadır. Buna karşı geliştirilen görüşler ise küreselleşmenin fırsatlarının ve faydalarının bireyler arasında eşit dağılmadığını ileri sürerek, düşük ve yüksek gelirli gruplar arasında bahsedildiği gibi beşeri sermaye gelişiminin gerçekleşmediğini dolayısıyla bu gruplar arasında eşitsizliğin arttığını savunmaktadır (Bani, 2017: 285).

Şekil 1. Küreselleşmenin Beşeri Sermaye Üzerindeki Pozitif Etkisi

Kaynak: Anwar, Farooq, Ullah ve Faheem, 2016: 733; Hickman ve Olney, 2010

Şekil 1’de gösterilen küreselleşmenin beşeri sermaye üzerindeki pozitif etkisine göre, küreselleşmeyle birlikte DYY girişlerinde meydana gelen artış nitelikli işgücüne olan talebi artırmaktadır. Nitelikli işgücüne olan talep artışı, gelir ve ücretleri yükselterek daha fazla kaynak üretimine yol açmaktadır. Bu süreç beraberinde yoksulluğu azaltıp yaşam standardında iyileşmeler sağlayarak beşeri sermaye yatırımlarını artırmaktadır (Anwar vd., 2016: 733; Ayhan, Balan ve Unvan, 2020).

Ekonomik büyümenin beşeri sermaye üzerindeki etkisi doğrudan ve dolaylı olarak iki farklı açıdan gerçekleşmektedir. Doğrudan etki, gelir artışının bireylerin yeteneklerini geliştirmelerine fırsatlar sunmasını ifade ederken dolaylı etki, büyümenin hem özel hem de kamu harcamaları aracılığıyla okuryazarlık ve sağlık üzerinde iyileşmelerin sağlanmasını betimler. Ekonomik büyümeyle birlikte beşeri sermaye gelişiminin toplumsal koşullara da bağlı olduğunu belirten Ranis (2004)’e göre, gerek mikro gerekse de makro açıdan gelir dağılımının önemli bir rolü vardır. Mikro düzeyde ele alındığında büyümeyle birlikte artan kişisel ve hane halkı tüketimi, beşeri sermaye gelişimi için önemli fırsatlar sunmakta ve kamusal programlarla elde edilebilecek kazanımlara yakın sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır. Makro düzeyde, büyümeyle artan gelirin dağılımı beşeri sermaye üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Şöyle ki yoksul hane halkları, gelir artışı sonucunda gıda harcamalarıyla birlikte sağlık ve eğitim harcamalarını da artırarak beşeri sermaye gelişimine katkıda bulunmaktadır (Ranis, 2004: 3-4). Ayrıca, beşeri sermayenin artması bir toplumda kaynakların dağılımını ve dolayısıyla hane halklarının refahını yakından etkilemektedir. İyi eğitilmiş ve daha sağlıklı işgücünün kombinasyonu, küreselleşmenin yarattığı fırsatlardan yararlanma kapasitesini artırmaktadır. Bunun sonucunda verimlilik ve ücretler artış göstermektedir (Olagunju, Ogunniyi, Oguntegbe, Raji ve Ogundari, 2019: 4).

Şekil 2. Küreselleşmenin Beşeri Sermaye Üzerindeki Negatif Etkisi

Kaynak: Anwar vd., 2016: 733

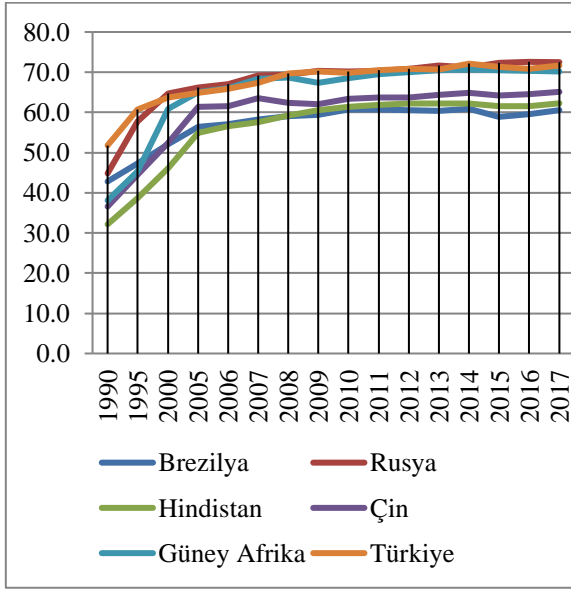
Küreselleşmenin beşeri sermaye gelişimi için yarattığı avantajlar yanında negatif etkileri de söz konusudur. Newfarmer ve Sztajerowska (2012)'ya göre küreselleşme, firmaların ve endüstrilerin uzmanlaşma modellerinde daha hızlı değişiklikler yaratmasına ve teknolojik değişimi kolaylaştırmasına rağmen belirli bir beceri seviyesine geri dönüşleri değiştirerek eğitim seçimleri ve beşeri sermayeye yatırımlarını zorlaştırabilmektedir (Newfarmer ve Sztajerowska, 2012: 43).

Küreselleşmeyle beraber ülkeler, DYY'leri çekebilmek üzere sektörel anlamda yatırımı kolaylaştırıcı bazı politikalar izlemektedir (Çömez ve Bingöl, 2019). Küreselleşme vasıtasıyla söz konusu ticaret engelleri azaldıkça ve sermaye kontrolleri gevşetildikçe ÇUŞ'lar, GOÜ'lerde bol miktarda düşük maliyetli ve düşük vasıflı işgücünden yararlanma imkânı elde etmektedir. Dolayısıyla, bireylerin işgücü piyasasına mümkün olan en kısa sürede girmeleri yönünde güçlü bir teşvik yaratmakta; fakat bu durum eğitimden vazgeçme pahasına gerçekleştiği için beşeri sermayeyi negatif etkilemektedir. Ayrıca, DYY'lerin eğitim üzerindeki etkisi yeni yatırım projeleri (greenfield project) ve yenileme projelerine (brownfield project) bağlı olarak değişmektedir. Yeni yatırım projelerinin, beşeri sermaye birikimi ve dolayısıyla eğitim (yüksek öğretim) üzerindeki etkisi uzun vadede ortaya çıkarken yenileme projeleri ise, yüksek öğretim seviyesindeki eğitim talebini etkilemeyen, özellikle ucuz işgücü istihdamına odaklandığı dikkate alındığında eğitim yoluyla beşeri sermaye üzerindeki etkisi oldukça sınırlı kalan oluşumlardır (Mughal ve Vechiu, 2009: 11). Düşük vasıflı işgücü talebi artışı, okullaşmanın gelecekteki getirisini negatif etkileyebilmekte böylelikle okullaşmayı daha az çekici hâle getirmektedir (Fors, 2017: 297).

Solarin ve Eric (2015)'in küreselleşmenin beyin göçüne yol açarak beşeri sermaye üzerindeki negatif etkisini öne çıkardığı çalışmasına göre küreselleşmeyle birlikte gelişmiş ülkelerin ÇUŞ'ları beşeri sermaye havuzunu içeren veri tabanlarına sahip olmalarından dolayı GOÜ'lerdeki vasıflı işgücüne erişimleri kolaylaşmaktadır. Şekil 2'de gösterildiği gibi GOÜ'lerdeki işgücü, küresel pazarlara erişiminin kolaylaşması nedeniyle daha yüksek ücret, daha iyi çevre koşulları ve daha iyi yaşam standardına sahip ülkelere rahatlıkla göç edebilmektedir. Böylelikle ev sahibi ülkede beşeri sermaye azalmaktadır (Solarin ve Eric, 2015: 789; Anwar vd., 2016: 733). Sosyal küreselleşme boyutu dikkate alındığında dışa açıklık ve entegrasyon yoksul kesim üzerinde ciddi etkilere yol açmaktadır. Sosyal küreselleşme, işgücü verimliliği ve işgücü arzında azalma yoluyla yaşam kalitesine zarar veren bulaşıcı

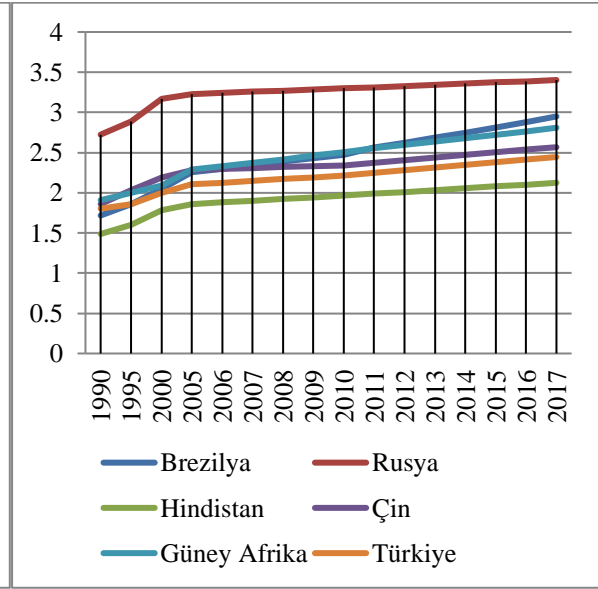
hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu olumsuz etki, bulaşıcı hastalıkların potansiyel salgınla mücadele etmek için sağlık sistemleri yeterince gelişmemiş olan ülkelerde çok daha önemli etkiler yaratmaktadır (Olagunju vd., 2019: 4). Bu durum bireylerin işlerini kaybetmelerine yol açarak, ekonomide toplam harcamalarla birlikte vergi gelirlerinin ve nihayetinde milli gelirin azalmasına yol açan süreci beslemektedir (Ayhan, 2019: 238).

Şekil 3. Küreselleşme Endeksinin Genel Eğilimi

Kaynak: Gygli, Haelg, Potrafke ve Sturm, 2019

Şekil 4. Beşeri Sermaye Endeksinin Genel Eğilimi

Kaynak: Penn World Table (PWT)

BRICS-T ülkelerinin son otuz yıllık dönemde küresel ekonomide kat ettiği mesafe dikkate değerdir. UNCTAD (2020) verilerine göre BRICS-T ülkelerinde DYY'lerin dünyadaki payı 1980 yılında % 3,7 iken 2018 yılında bu pay % 20,1'e yükselmiştir. Mal ihracatının dünyadaki payı ise 1980'de % 7,4 iken 2019'da % 19,8'e yükselmiştir (UNCTAD, 2020). Küreselleşme endeksinin gösterildiği Şekil 3'te 1990-2017 dönemi arasında söz konusu ülkelerin önemli gelişme gösterdikleri görülmektedir. Türkiye, Rusya ve Güney Afrika en fazla küreselleşen ülkeler olarak öne çıkarken Hindistan'ın 1990'da 32,1 olan endeks değerinin 2017'de 59,2'ye yükselmesi dikkat çeken bir diğer husustur. Küreselleşme sürecinde beşeri sermayenin nasıl bir eğilim gösterdiği ise Şekil 4'te gösterilmektedir. Beşeri sermaye alanında en yüksek pay, Rusya'ya ait olmakla birlikte beşeri sermayenin bu ülkelerde çok küçük artışlar gösterdiği ve genel trendin söz konusu dönem boyunca oldukça istikrarlı olduğu belirgin bir biçimde görülmektedir. Teorik yaklaşımlarda da bahsedildiği gibi küreselleşmenin beşeri sermaye üzerindeki etkisi GOÜ'ler açısından çeşitli fırsatlar sunmakla birlikte bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla iki değişken arasındaki ilişkinin boyutu ampirik bulgularla daha net biçimde ortaya çıkmaktadır.

3. KÜRESELLEŞME-BEŞERİ SERMAYE İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Küreselleşme ve beşeri sermaye ilişkisini inceleyen çalışmaların kapsamı incelendiğinde her iki değişkeni temsilen kullanılan göstergelerin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Küreselleşmeyi temsilen genellikle KOF genel küreselleşme endeksi yanında bu endeksin bileşenlerinden biri olan ekonomik küreselleşme parametresinin analizlerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan ihracat ile ithalatın toplam değerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içerisindeki payını da dikkate alan geniş bir çalışma grubu söz konusudur. Beşeri sermaye değişkeni incelendiğinde ise insani gelişim endeksi (HDI), ortalama eğitim süresi, okullaşma oranı ve beşeri sermaye endeksi (HCI) daha çok dikkate alınan parametrelerdir. HDI en geniş kapsamı ifade etmekte dolayısıyla beşeri sermayeyi de kapsamaktadır. Ampirik analizler incelendiğinde küreselleşmenin beşeri sermaye üzerindeki etkisinin kullanılan analiz yöntemine, değişkenlere ve ülke örnekleme göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların bir kısmı aşağıda Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Ampirik Literatür Özeti

Yazar(lar)	Ülke(ler) ve Dönem	Değişkenler	Yöntem(ler)	Bulgu(lar)
Noorbakhsh, Paloni ve Youssef (2001)	Afrika, Asya ve Latin Amerika’yı kapsayan 36 ülke 1980-1994	Net DYY girişi, ortaokul ve yükseköğretime kayıtlı kişi sayısı (stok), ekonomik büyüme, ücret farklılığı, işgücü büyüme oranı, ticari açıklık, finansal liberalizasyon, net enerji ithalatı, demokrasi, doğal kaynaklar	Panel En Küçük Kareler (EKK), Sabit Etkiler, Rassel Etkiler	- Beşeri sermaye, net DYY girişinin en önemli belirleyicilerinden birisidir.
Mughal ve Vechiu (2009)	33 düşük gelirli ve 57 orta gelirli ülke 1999-2006	Ortaokula ve yükseköğretime kayıt oranı, enflasyon, kişi başı gayrisafi milli hasıla (GSMH), DYY, nüfus artış oranı, kentleşme oranı, internet kullanımı	İki Aşamalı EKK, Sabit Etkiler	- GSMH eğitimi pozitif etkilemektedir. - DYY, her iki gelir grubunda beşeri sermayeyi negatif etkilemektedir.
Muhammad, Majeed, Hussain ve Lal (2010)	Pakistan 1975-2008	İnsani gelişim endeksi (HDI), DYY, dış ticaret dengesi, reel GSYİH	ADF Birim Kök, Johansen Eş Bütünleşme, Hata Düzeltme Modeli, EKK	- Küreselleşme, insani gelişimi pozitif etkilemektedir. - Reel GSYİH, insani gelişim üzerinde negatif ve anlamsız etkiye sahiptir.
Bundala (2012)	40 Ülke 2011	İnsani gelişim endeksi (HDI), kişi başı gayrisafi milli hasıla (GSMH), eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişim endeksi (IHDI), cinsiyet eşitsizliği endeksi	Çoklu Regresyon Modeli	- Ekonomik büyüme ile insani gelişim arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. - Politik uygulamalar ve teknoloji, hem insani gelişim hem de ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Solarin ve Eric (2015)	Nijerya 1980-2011	Beşeri sermaye gelişim endeksi, reel GSYİH, DYY, küreselleşme	Birim Kök, Eş Bütünleşme, ARDL	- Ekonomik büyüme ve DYY, beşeri sermayeyi pozitif etkilerken küreselleşme negatif etkilemektedir.
Anwar vd. (2016)	Pakistan 1980-2014	Ortalama eğitim süresi, bilgi ve iletişim teknolojisi, DYY girişi, ekonomik büyüme, ekonomik küreselleşme	ADF Birim Kök, Eş Bütünleşme, Vektör Hata Düzeltme Modeli	- Değişkenlerin tamamı arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi söz konusudur. - Bütün değişkenler beşeri sermayeyi pozitif etkilemektedir.
Cieślak, Michałek ve Mycielski (2016)	Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri 1970-2009	İnsani gelişim endeksi, ikili ihracat, cari fiyatlarla GSYİH, ekilebilir arazi, ticaret maliyeti, GATT/WTO üyeliği, OECD üyeliği	Genelleştirilmiş Çekim Modeli, Sabit Etkiler, Rassel Etkiler	- İnsani gelişimin hem genel hem de ayrıştırılmış göstergeleri, uluslararası ticaret hacmini pozitif etkilemektedir.
Bryant ve Javalgi (2016)	60 GOÜ 2005-2010	Beşeri sermaye yatırımı, yolsuzluk, işgücü büyüme oranı, işsizlik, nüfus, kişi başı GSYİH, kamu harcamaları, ekonomik özgürlükler, küresel ekonomik entegrasyon	EKK, Varyans Şişirme Faktörü	- Beşeri sermaye ve yolsuzluk küresel ekonomik entegrasyonla ilişkilidir. - Yolsuzluk, beşeri sermaye ve küresel ekonomik entegrasyon arasındaki ilişkiyi hafifletmektedir.
Fors (2017)	Latin Amerika ve Karayipler, Asya, Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Ülkeleri 1993-2010	Okullaşma oranı, ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme, politik küreselleşme, kişi başı GSYİH, kırsal nüfus, demokrasi, tarım ve hizmet sektörü, bağımlı nüfus oranı, demokrasi	Sabit Etkiler	- Genel olarak ekonomik küreselleşme ile ilkokula kayıt arasında zayıf bir ilişki varken, sosyal küreselleşme ile ilkokula kayıt arasında güçlü ve önemli bir ilişki söz konusudur. - Latin Amerika, Karayipler ve Asya'da ekonomik küreselleşme ile ilkokula kayıt arasında pozitif ve anlamlı, Doğu Avrupa'da ise zayıf bir ilişki vardır. - Sosyal küreselleşme ile ilkokula kayıt arasında sadece Latin Amerika ve Karayipler ile Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde pozitif bir ilişki söz konusudur.
Bani (2017)	112 Ülke 1970-2009	Beşeri sermaye eşitsizliği, ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme, ticari açıklık, DYY girişi, kişi başı reel GSYİH, bağımlı nüfus oranı, özel sektör kredileri	Sistem GMM	- Küreselleşme beşeri sermaye eşitsizliğini artırmaktadır. - Düşük gelirli ülkelerde küreselleşme eğitim açığını kapatırken, orta gelirli ülkelerde bu açığı daha da artırmaktadır.

Blanchard ve Olney (2017)	102 Ülke 1965-2010	Okullaşma oranı, ihracat, ithalat, nüfus, GSYİH, ölüm oranı, göçmen oranı, eğitim harcamaları	EKK, İki Aşamalı EKK, Sabit Etkiler, Çekim Modeli	- Daha az beceri yoğunluklu ihracat sektöründeki büyüme, beşeri sermayeyi azaltırken, yüksek beceri gerektiren ihracat sektöründeki büyüme, beşeri sermayeyi artırmaktadır. - Ticari serbestleşme, ülkeler arasındaki faktör donatımı açığını artırmaktadır.
Karakuş, Şahin ve Akyol (2018)	22 GOÜ 2002-2015	İnsani gelişim endeksi, genel küreselleşme, ekonomik küreselleşme, kişi başı GSYİH, işgücü oranı, para arzı	Yatay Kesit Bağımlılığı, Birim Kök, Kao Eş Bütünleşme, Driscoll-Kraay Tahmincisi, Panel Kantil Analizi	- Genel küreselleşme düzeyi, beşeri sermayeyi olumlu etkilerken ekonomik küreselleşme olumsuz etkilemektedir.
Olagunju vd. (2019)	110 GOÜ 1970-2015	Yoksulluk açığı, genel küreselleşme endeksi, ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme, sağlık harcamaları, ilkökul, ortaokul ve yükseköğretime kayıt oranı, bebek ölüm oranı, kişi başı GSYİH, kırsal nüfus oranı, tarımsal üretim, nüfus artış oranı, elektrik erişimi, enflasyon oranı	Sistem GMM	- Küreselleşme yoksulluğu ve bebek ölüm oranlarını azaltmaktadır. - Beşeri sermaye stokunun artması refah artışını da teşvik etmektedir. - Beşeri sermaye, küreselleşmenin yoksulluk ve bebek ölüm oranları üzerindeki olumsuz etkisini güçlendirmektedir.

Kaynak: İlgili literatür taranarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ampirik literatürde GOÜ'ler için yapılan diğer çalışmalar dikkate alındığında mevcut çalışma, gerek ele aldığı ülke grubu gerekse de beşeri sermaye ve küreselleşme değişkenlerini doğrudan ölçen parametreleri kullanması yönüyle literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

4. MODEL, VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, 1992-2017 yılları arasında BRICS-T ülkeleri için küreselleşme ile beşeri sermaye arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ayrıca, beşeri sermayenin önemli açıklayıcı değişkenlerinden olan ekonomik büyüme [Han ve Lee (2020), Glawe ve Wagner (2020); Fukao, Makino ve Settsu (2020); Giraldo, Arguello ve Herrera (2019)] bilgi-iletişim teknolojisi gelişme göstergesi olarak sabit telefon aboneliği [(Joshua, (2016)] ve DYY [(Dutta, Kar ve Saha (2017); Salike (2016); Tsamadias, Pegkas, Mamatzakis ve Staikouras (2019)] de kontrol değişkeni olarak modele dâhil edilmiştir. Bu çerçevede Solarin ve Eric (2015) ve Anwar vd. (2016) çalışmasını takiben kurulan ekonometrik model,

$$(HC_{it}) = f(KOF_{it}, GDP_{it}, DYY_{it}, ICT_{it}) \text{ şeklinde oluşturulmuştur.}$$

Modelin logaritmik formu ise,

$$\ln(\text{HC}_{it}) = \beta_0 + \beta_1 \ln \text{KOF}_{it} + \beta_2 \ln \text{GDP}_{it} + \beta_3 \ln \text{DYY}_{it} + \beta_4 \ln \text{ICT}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

şeklinde ifade edilmektedir. (1) nolu denklemde yer alan değişkenlerden, LnHC, Barro ve Lee (2013)'nin çalışmalarından hareketle ortalama eğitim süresi ve eğitimin getirisine dayanarak oluşturulan kişi başı beşeri sermaye endeksini, LnKOF genel küreselleşme endeksini, lnGDP 2010 yılı sabit fiyatlarıyla \$ cinsinden kişi başı GSYİH'yi, LnDYY doğrudan yabancı yatırım girişlerinin GSYİH içerisindeki payını (%), LnICT bilgi ve iletişim teknolojilerini temsilen sabit telefon abone sayısını, son olarak ε_t hata terimini ifade etmektedir. Çalışmada kullanılan beşeri sermaye endeksi verileri Penn World Table veri tabanından, KOF küreselleşme endeksi verileri Gygli vd. (2019) çalışmasından ve diğer veriler The Global Economy veri tabanından elde edilmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amacıyla uygulanacak ampirik analize geçmeden önce kullanılan değişkenler için tanımlayıcı istatistikler incelenmiş olup sonrasında panel grubunu oluşturan yatay kesitler arasındaki bağımlılığın sınanması amacıyla Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Çarpanı (LM) testinden faydalanılmıştır. $T > N$ olması durumunda anlamlı sonuçlar veren LM testi;

$$y_{it} = a_i + \beta_i x_{it} + \varepsilon_{it} \quad i=1, \dots, N, t=1, \dots, T, \quad (i \text{ yatay kesit boyutu, } t \text{ zaman boyutu}) \quad (2)$$

LM test istatistiğinde,

$H_0: \text{Cov}(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = 0$ modelde yer alan ülkeler arasında bağımlılığın söz konusu olmadığını,

$H_1: \text{Cov}(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) \neq 0$ modelde yer alan ülkeler arasında bağımlılığın olduğunu göstermektedir.

Ayrıca LM test istatistiğini desteklemesi bakımından Pesaran (2004) tarafından türetilen ve ADF regresyonunun tahmininden elde edilen kalıntıların kullanıldığı CD testinden faydalanılmaktadır. CD testinde, her birimin kendisi dışında kalan tüm birimlerle korelasyonu ele alınarak, N birim boyuttaki korelasyon sayısı, $N*(N-1)$ adete kadar hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2017: 105).

Dengeli panel için CD testi;

$$CD = \sqrt{\left(\frac{2T}{N(N-1)}\right) \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{\rho}_{ij} - 1)} \sim N(0,1) \quad (3)$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Ampirik analiz öncesinde, panel grubunu oluşturan kesitlerin kendilerine özgü dinamik bir yapılarının olup olmadığının test edilmesi diğer bir ifadeyle heterojenlik durumunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen $\tilde{\Delta}$ testinden faydalanılmıştır. Testin temel hipotezleri;

$H_0: \beta_i = \beta$ “eğim katsayıları homojendir”

$H_1: \beta_i \neq \beta$ “eğim katsayıları homojen değildir” şeklindedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilmesinde Kónya (2006) tarafından geliştirilen panel bootstrap causality yöntemi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin ülke özelinde ortaya konulmasına olanak sağlayan bu method, SUR sistemlerine ve Wald testine dayalı olarak bootstrap kritik değerlerine dayalı olan değişkenlerin birim kök ve eşbütünlüşme gibi ön test yapmaya gerek duyulmadan, ülkeler arasındaki eşzamanlı korelasyona izin vererek panel veri tarafından sağlanan ek bilgilerin kullanılmasına imkan sağlamaktadır. Ayrıca kullanılan bu yöntemde diğer önemli olan nokta gecikme uzunluğunun doğru olarak seçilmesidir (Kónya, 2006: 990-991). Kónya (2006) methoduna göre değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi amacıyla kurulan modeller iki farklı denklemler sistemi ile ifade edilmektedir. Bunlar;

$$Y_{1,t} = \alpha_{1,1} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,1,i} Y_{1,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \gamma_{1,1,i} X_{k,1,t-i} + \epsilon_{1,1,t}$$

$$Y_{2,t} = \alpha_{1,2} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,2,i} Y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \gamma_{1,2,i} X_{k,2,t-i} + \epsilon_{1,2,t}$$

.

.

.

$$Y_{N,t} = \alpha_{1,N} + \sum_{i=1}^{ly_1} \beta_{1,N,i} Y_{N,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_1} \gamma_{1,N,i} X_{k,N,t-i} + \epsilon_{1,N,t}$$

(4)

ve

$$X_{k,1,t} = \alpha_{2,1} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,1,i} Y_{1,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \gamma_{2,1,i} X_{k,1,t-i} + \epsilon_{2,1,t}$$

$$X_{k,2,t} = \alpha_{2,2} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,2,i} Y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \gamma_{2,2,i} X_{k,2,t-i} + \epsilon_{2,2,t}$$

.

.

.

$$X_{k,N,t} = \alpha_{2,N} + \sum_{i=1}^{ly_2} \beta_{2,N,i} Y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{lx_2} \gamma_{2,N,i} X_{k,N,t-i} + \epsilon_{2,N,t} \quad (5)$$

şeklinde ifade edilebilir. Modellerde yer alan Y değişkeni, LnHC , X_k ise beşeri sermaye ile ilişkisi olan LnKOF , LnGDP , LnDYY ve LnICT değişkenlerini ifade etmektedir. Ayrıca modellerde yer alan N , ülke grubunda yer alan ülke sayısını t zaman periyodunu, l ise optimal gecikme uzunluğunu açıklamaktadır. Optimal gecikme uzunluğunun seçiminde, Konya (2006) çalışmasında 1-4 arasında gecikme uzunluğu kullanılabileceğinden bahsetmektedir. Bu çerçevede mevcut çalışmada, Schwarz Bayesian Kriterine göre optimal gecikme uzunluğu seçilmiştir.

5. BULGULAR

Yapılan analizin ilk kısmında kurulan modelde yer alan değişkenler için tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir. Tanımlayıcı istatistiklere ilişkin bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	LnHC	LnKOF	LnGDP	LnDYY	LnICT
Ortalama	0.358	1.765	3.692	4.935	0.999
Medyan	0.344	1.785	3.858	5.104	1.134
Maksimum	0.531	1.860	4.172	6.172	1.146
Minimum	0.185	1.526	2.774	2.262	-0.126
St. Sapma	0.084	0.075	0.388	0.686	0.409
Çarpıklık	0.437	-1.055	-1.011	-0.971	-0.960
Basıklık	2.433	3.549	2.622	4.619	2.903
J.B	7.061	3.549	27.514	41.598	24.024
Olasılık	0.029	0.000	0.000	0.000	0.000
Gözlem Sayısı	156	156	156	156	156

Elde edilen bulgulara göre, bağımlı değişken olan LnHC ortalama 0.358 değerini alırken, çarpıklık değerlerine göre LnHC sağa, modelde yer alan diğer tüm değişkenlerin ise negatif değer olması dolayısıyla sola çarpık olduğu görülmektedir. Basıklık değerlerine göre ise, LnHC , LnGDP ve LnICT değişkenlerinin basık, LnKOF ve LnDYY ’nin ise dik olduğu görülmektedir. Ayrıca serilerin normal dağılımını gösteren J.B testi bulgularına göre modelde yer alan tüm seriler için % 5 anlamlılık düzeyinde normal dağılıma sahip olduğunu gösteren hipotezin reddedildiğini ifade etmektedir. Seçilen panel grubunu oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığını gösteren Lagrange Çarpımı (LM) ve CD testi bulguları Tablo 3’te verilmektedir.

Tablo 3. Yatay Kesit ve Homojenite Testi Bulguları

Test	LnHC	LnKOF	LnGDP	LnDYY	LnICT
LM	129.145***	33.090***	37.111***	28.679**	47.173***
CD _{LM}	20.840***	3.303***	4.037***	2.497***	5.874***
CD	-3.399***	-3.215***	-2.928***	-2.329**	-2.513***
Homojenlik Testi	Test İstatistiği				
Δ	9.594***	12.226***	11.870***	4.228***	12.732***
Δ_{adj}	13.460***	13.863***	13.460***	4.794***	14.437***

Not: *, ** ve *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, belirlenen değişkenlerin tamamında ülke grupları arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Ayrıca homojenite testi bulguları, her ülkenin kendilerine özgü dinamik bir yapılarının ve spesifik özelliklerinin olduğunu göstermektedir.

Kurulan modelde yer alan beşeri sermaye ile küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi amacıyla elde edilen bulgular Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Beşeri Sermaye ile Küreselleşme Arasındaki Nedensellik İlişkisi Bulguları

	H₀: LnKOF→LnHC				H₀: LnHC→ LnKOF			
	İstatistik	Kritik Değerler			İstatistik	Kritik Değerler		
		% 1	% 5	% 10		% 1	% 5	% 10
Brezilya	0.801	5.434	3.081	2.804	0.062	9.166	7.482	4.717
Rusya	6.190*	13.217	8.446	5.242	7.366	24.207	19.860	15.599
Hindistan	0.046	8.756	5.665	3.944	0.204	3.673	2.667	1.894
Çin	36.248***	17.535	14.304	13.208	0.503	4.648	2.896	1.907
Güney Afrika	121.017***	14.369	10.965	8.846	3.006***	1.604	0.853	0.684
Türkiye	0.039	5.755	3.236	2.379	7.655	26.347	18.279	13.856

Not: *, **, ***; % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler 1000 bootstrap döngüsü ile elde edilmiştir.

Beşeri sermaye ile küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisi bulgularına göre, Güney Afrika’da iki değişken arasında çift yönlü nedensellik söz konusudur. Rusya ve Çin’de ise küreselleşmeden beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 5. Beşeri Sermaye ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi Bulguları

	H₀: LnGDP→LnHC				H₀: LnHC→ LnGDP			
	İstatistik	Kritik Değerler			İstatistik	Kritik Değerler		
		% 1	% 5	% 10		% 1	% 5	% 10
Brezilya	19.995**	19.191	14.886	12.727	1.970	5.599	4.073	3.599
Rusya	37.748***	5.087	4.252	2.923	77.766***	13.175	11.367	9.738
Hindistan	34.430***	13.394	10.545	9.025	0.129	2.770	2.194	1.877
Çin	3.333	4.050	3.865	3.339	1.957**	2.528	1.682	1.488
Güney Afrika	39.638**	49.939	31.808	27.706	0.190	16.781	15.266	12.222
Türkiye	1.888	14.907	10.025	6.458	1.889	18.125	15.079	12.397

Not: *, **, ***; % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler 1000 bootstrap döngüsü ile elde edilmiştir.

Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisine göre, Rusya’da iki değişken arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Ayrıca Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika’da ekonomik büyümeden beşeri sermayeye, Çin’de ise beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Beşeri Sermaye ile DYY Arasındaki Nedensellik İlişkisi Bulguları

	H ₀ : LnDYY→LnHC				H ₀ : LnHC→ LnDYY			
	İstatistik	Kritik Değerler			İstatistik	Kritik Değerler		
		% 1	% 5	% 10		% 1	% 5	% 10
Brezilya	7.521**	7.355	4.004	2.776	0.172	6.682	3.228	2.859
Rusya	15.409***	7.954	5.596	4.941	2.951	22.547	11.926	10.706
Hindistan	14.511**	14.647	13.271	9.796	2.191	22.690	12.512	10.020
Çin	11.708***	6.702	3.842	2.317	67.458***	34.788	19.760	15.512
Güney Afrika	3.767	12.605	5.615	4.504	0.192	5.082	3.402	2.606
Türkiye	2.984	8.398	5.785	4.278	9.366	20.230	16.128	14.952

Not: *, **,***; % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler 1000 bootstrap döngüsü ile elde edilmiştir.

Tablo 6’da yer alan bulgular, beşeri sermaye ile DYY arasında Çin’de çift yönlü nedensellik olduğu sonucunu doğrulamaktadır. Ayrıca Brezilya, Rusya ve Hindistan’da DYY’den beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur.

Tablo 7. Beşeri Sermaye ile ICT Arasındaki Nedensellik İlişkisi Bulguları

	H ₀ : LnICT→LnHC				H ₀ : LnHC→ LnICT			
	İstatistik	Kritik Değerler			İstatistik	Kritik Değerler		
		1%	5%	10%		1%	5%	10%
Brezilya	0.009	58.006	31.771	27.730	1.064	16.033	8.472	5.774
Rusya	0.182	4.325	2.885	2.039	1.391	22.258	15.466	13.481
Hindistan	0.238	10.602	6.388	3.700	0.100	5.363	3.753	2.781
Çin	4.409	12.846	10.107	5.659	7.595	28.490	16.472	13.310
Güney Afrika	0.365	14.946	12.064	9.356	0.166	8.251	4.286	2.607
Türkiye	0.000	7.515	4.232	2.429	0.064	7.786	5.280	3.853

Not: *, **,***; %10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler 1000 bootstrap döngüsü ile elde edilmiştir.

Tablo 7’de yer alan bulgular, seçilmiş ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerini temsil eden ICT değişkeni ile beşeri sermaye arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin gerek bireyler gerekse de ülkeler açısından refah artışı sağlayacak kanallarından birisi beşeri sermayedir. Keeley (2007) tarafından “bireylerin kişisel, sosyal ve ekonomik refahının yaratılmasını kolaylaştıran bilgi, beceri, yetkinlik ve nitelikler” olarak tanımlanan beşeri sermaye günümüzde sadece iktisadi alanda değil sağlık, eğitim, sosyoloji, hukuk, teknoloji, araştırma-geliştirme gibi alanlarda da en çok önem kazanan husus olmuştur. 21. yüzyılın küresel ekonomide yarattığı karmaşık yapı ve küreselleşmeyle gelen rekabetçi bakış açısı, GOÜ’lerde beşeri sermaye ile küreselleşme arasında güçlü bir korelasyon yaratmaktadır. Çünkü son otuz yıldaki ticaret, DYY ve finansal sermayedeki genel eğilim incelendiğinde farklı kıtalardaki GOÜ’lerin küresel ekonomideki payının ciddi bir biçimde artış gösterdiği görülmektedir. Bu alanlarda yaşanan yukarı yönlü ivme

bireylerin daha iyi eğitim, sağlık, çevre ve yaşam standardı gibi beşeri kalkınma taleplerini artırırken, diğer taraftan gerek ulusal gerekse de ÇUŞ'ların nitelikli işgücü talebi de artış göstermektedir.

Bu çalışmada son yıllarda ekonomik, sosyal, siyasi ve teknoloji başta olmak üzere birçok alanda önemli gelişim kaydeden BRICS-T ülkelerinde küreselleşme ile beşeri sermaye arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. İlk olarak seçilen ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı ve homojenite testi üzerine değerlendirmeler yapılmış ve sonrasında ise Kónya (2006) nedensellik testi ile beşeri sermaye ve küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisi ülke özelinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen nedensellik testi sonuçlarına göre küreselleşme ile beşeri sermaye arasında Güney Afrika'da iki yönlü, Rusya ve Çin'de ise küreselleşmeden beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Beşeri sermaye ile ekonomik büyümeye arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında Rusya'da her iki değişken arasında iki yönlü Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'da ekonomik büyümeden beşeri sermayeye doğru; Çin'de ise beşeri sermayeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur. Bunun yanında Brezilya, Rusya ve Hindistan'da DYY'den beşeri sermayeye doğru tek yönlü; Çin'de ise iki yönlü nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Son olarak beşeri sermaye ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

GOÜ'lerde küreselleşmenin; büyüme, DYY ve teknoloji alanlarında önemli katkıları olmasına rağmen beşeri sermaye üzerindeki etkisi çeşitli açılardan değerlendirilebilecek bir durumdur. İlk olarak bu ülkelerde işsizlik önemli bir sorundur. Özellikle küreselleşmeyle yaratılan istihdam olanakları karşısında bireylerin eğitime kanalize olmalarının fırsat maliyeti de yükselmektedir. Böylelikle düşük vasıflı işgücünün beşeri sermaye gelişimi negatif yönde etkilenmektedir. Diğer taraftan bu ülkelerdeki bir diğer sorun gelir eşitsizliğinin yüksek olmasıdır. Veri kısıtından dolayı mevcut çalışmada eşitsizliğin beşeri sermaye üzerindeki etkisi ölçülememekle birlikte ampirik literatürdeki diğer çalışmalar (bkz. Chani, Jan, Pervaiz ve Chaudhary, 2014; Lee ve Lee, 2018) gelir eşitsizliğinin beşeri sermaye eşitsizliğine yol açtığını ifade etmektedir. Eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye unsurlarının bireyler arasında adil dağılmaması, kamusal sosyal refah politikalarının önemini bir kez daha öne çıkarmaktadır. Rodrik (1996)'in işaret ettiği gibi ülkeler dışa açıldıkça bireylerin dışsal şoklara maruz kalma riskleri artmakta, bu noktada kamusal kaynaklar devreye sokularak bireylerin kayıpları azaltılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak küreselleşmenin kantitatif açıdan yarattığı olumlu etkiler yanında niteliksel iyileşmeyi ifade eden beşeri sermayenin gelişimine ait birçok hususu da yakından etkilediği bilinen bir gerçektir. BRICS-T ülkelerinde işsizliğin azaltılması, eğitim ve sağlık alanlarında eşitsizliğin

azaltılması, idari ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi beşeri sermayenin geliştirilmesi hususunda en önemli ekonomik ve politik gündemden biri olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anwar, Y., Farooq, F., Ullah, S. ve Faheem, M. (2016) “Impact of Financial Globalization on Human Capital: Evidence from Pakistan”, *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, 36(2): 723-740.
- Ayhan, F. (2019) “Türkiye Ekonomisinde İşsizliğin Belirleyicisi Olan Temel Makroekonomik Değişkenlerin Tespitine İlişkin Bir Uygulama”, *UİİİD-IJEAS*, 25: 235-252, DOI: 10.18092/ulikidince.567458.
- Ayhan, F., Balan, F. ve Unvan, Y. A. (2020) “A Panel Analysis For Determining The Variables Affect FDI Inflows Fragile Five Countries”, *BMIJ*, 8(1): 519-540 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i1.1264>.
- Bani, Y. (2017) “On The Relationship Between Human Capital Inequality and Globalization”, *International Journal of Business and Society*, 18(2): 285-300.
- Blanchard, E. J. ve Olney, W. W. (2017) “Globalization and Human Capital Investment: Export Composition Drives Educational Attainment”, *Journal of International Economics*, 106: 165-183.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980) “The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics”, *The Review of Economic Studies*, 47(1): 239-253.
- Bryant, C. E. ve Javalgi, R. G. (2016) “Global Economic Integration in Developing Countries: The Role of Corruption and Human Capital Investment”, *J Bus Ethics*, 136: 437-450.
- Bundala, N. (2012) “Economic Growth and Human Development; A Link Mechanism: An Empirical Approach”, *Munich Personal RePEc Archive, MPRA*, (47648), 1-48.
- Chani, M. I., Jan, S. A., Pervaiz, Z. ve Chaudhary, A. R. (2014) “Human Capital Inequality and Income Inequality: Testing for Causality”, *Quality & Quantity*, 48(1): 149-156.
- Cieślak, A., Michałek, J. J. ve Mycielski, J. (2016) “Globalization, International Trade, and Human Development: A Case of Central and Eastern Europe”, *Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics*, 5(2): 6-15.
- Çömez, G., & Bingöl, U. (2019). İş Yapma Kolaylığı Ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Türkiye- Seçilmiş Sahraaltı Afrika Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Journal of Yaşar University* , 14 (56): 460-467
- Dutta, N., Kar, S. ve Saha, S. (2017) “Human Capital and FDI: How Does Corruption Affect the Relationship?”, *Economic Analysis and Policy*, 56: 126-134.
- Fors, H. C. (2017) “Globalization and School Enrollment in A Panel of Countries”, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 26(3): 295-315.
- Fukao, K., Makino, T. ve Settsu, T. (2020) “Human Capital and Economic Growth in Japan: 1885-2015”, *Hitotsubashi University Repository, Discussion Paper Series A No.708*.

- Giraldo, I., Arguello, R. ve Herrera, N. (2019) “Commodity Booms, Human Capital, and Economic Growth: An Application to Colombia”, Partnership for Economic Policy Working Paper, (2019-12).
- Glawe, L. ve Wagner, H. (2020) “The Role of Institutional Quality and Human Capital for Economic Growth Across Chinese Provinces-A Dynamic Panel Data Approach”, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 1-19.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J. E. (2019) “The KOF Globalisation Index-Revisited”, *The Review of International Organizations*, 14: 543-574.
- Han, J. S. ve Lee, J. W. (2020) “Demographic Change, Human Capital, and Economic Growth in Korea”, *Japan and the World Economy*, 53, 100984.
- Hickman, D. C. ve Olney, W. W. (2010) “Globalization and Investment in Human Capital (HC)”, *Industrial & Labor Relations Review*, 64(4): 654-672.
<https://www.theglobaleconomy.com/>, (28.04.2020).
- Joshua, O. O. (2016) “The Impact of Physical and Human Capital Development on Economic Growth in Developing and Developed Countries: A Comparative Panel Data Approach”, *Economy*, 3(1): 1-18.
- Karakuş, K., Şahin, D. ve Akyol, H. (2018) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşme Sürecinde Beşeri Sermayenin Gelişimi”, IV. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi, Erzurum.
- Keeley, B. (2007) “Human Capital: How What You Know Shapes Your Life”, Paris: OECD Publishing.
- Kónya, L. (2006) “Exports and Growth: Granger Causality Analysis on OECD Countries with a Panel Data Approach”, *Economic Modelling*, 23(6): 978-992.
- Lee, J. W. ve Lee, H. (2018) “Human Capital and Income Inequality”, *Journal of the Asia Pacific Economy*, 23(4): 554-583.
- Lucas, R. (1988) “On the Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, 22: 3-42.
- Mankiw, N. G., Romer, D. ve Weil, D. N. (1992) “Contribution to the Empirics of Economic Growth”, *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2): 407-437.
- Mughal, M. ve Vechiu, N. (2009) “Does FDI Promote Higher Education? Evidence From Developing Countries”, 10th Nordic Conference in Development Economics, Oscarsborg-Norway.
- Muhammad, S. D., Majeed, S., Hussain, A. ve Lal, I. (2010) “Impact of Globalization on HDI (Human Development Index): Case Study of Pakistan”, *European Journal of Social Sciences*, 13(1): 46-55.
- Newfarmer, R. ve Sztajerowska, M. (2012) “Trade and Employment in a Fast-Changing World” Douglas Lippoldt (Ed.) *Policy Priorities for International Trade and Jobs*, OECD Publishing.
- Noorbakhsh, F., Paloni, A. ve Youssef A. (2001) “Human Capital and FDI Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence”, *World Development*, 29(9): 1593-1610.

- Olagunju, K. O., Ogunniyi, A. I., Oguntegbe, K. F., Raji, I. O. ve Ogundari, K. (2019) “Welfare Impact of Globalization in Developing Countries: Examining the Mediating Role of Human Capital”, *Economies*, 7(84): 1-24.
- Pelinescu, E. (2015) “The Impact of Human Capital on Economic Growth”, *Procedia Economics and Finance*, 22: 184-190.
- Penn World Table (2020) <https://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/>, (28.04.2020).
- Pesaran, M. H. (2004) “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008) “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 142(1): 50-93.
- Ranis, G. (2004) “Human Development and Economic Growth”, Yale University Economic Growth Center Discussion Paper, (887), 1-13.
- Rodrik, D. (1996) “Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?”, NBER Working Paper Series, Working Paper 5537: 1-27.
- Salike, N. (2016) “Role of Human Capital on Regional Distribution of FDI in China: New Evidences”, *China Economic Review*, 37: 66-84.
- Solarin, S. A. ve Eric, O. O. (2015) “Impact of Economic Globalization on Human Capital: Evidence from Nigerian Economy”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(3): 786-789.
- Tatoğlu, Y. (2017) “Panel Zaman Serileri Analizi”, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tsamadias, C., Pegkas, P., Mamatzakis, E. ve Staikouras, C. (2019) “Does R&D, Human Capital and FDI Matter for TFP in OECD Countries?”, *Economics of Innovation and New Technology*, 28(4): 386-406.
- UNCTAD (2020) <https://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>, (30.04.2020).